

Handboken

Om konsten att äga ett skyddsrum

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Ansvar	4
2. Skyddsrum till vardags	7
3. Besiktning	10
4. Åtgärder som påverkar skyddsrum	12
5. Checklista för Stambyte	15

Innehållet i denna skrift är framtaget i samarbete med SABO Fastighetsutveckling och är faktagranskat av utvalda specialister och sakkunniga inom skyddsrumsområdet.

Skyddsprodukter i Sverige AB

Landets ledande specialistföretag inom tillverkning och försäljning av produkter för skyddsrum. Vi förser den svenska marknaden av skyddsrum med ett komplett utbud av högkvalitativa komponenter.

Kostnadsfri rådgivning

Många års erfarenhet av arbete med skyddsrum har givit oss ett stort nätverk av leverantörer, byggföretag och entreprenörer inom branschen. Vi delar gärna med oss av vårt kunnande och förmedlar även kontakter med duktiga och seriösa företag i hela landet.

Förord

Om Sverige utsätts för angrepp och kvalificerade stridsmedel förväntas användas, ska människor i landet ha möjlighet att sätta sig i säkerhet. Det bästa sättet att skydda sig är att befinna sig i ett skyddsrum.

Ett skyddsrum är ett utrymme som är avsett att skydda liv

Det består av en stabil, gastät betongkonstruktion som är byggd för att skydda mot stötvåg, splitter, gas, radioaktiv strålning, brand och rasmassor. Skyddsrummen med utrustning är dimensionerade så att ett visst antal människor skall kunna vistas i dem kontinuerligt under 3 dygn.

Nuläget för renoveringar av flerbostadshus

Det finns drygt 65 000 skyddsrum i Sverige. Dessa innehåller drygt 7 000 000 skyddsrumspplatser. Ungefär två tredjedelar av alla dessa skyddsrum byggdes under perioden 1951–1974 och den största andelen återfinns i flerbostadshus. Upprustningen av detta fastighetsbestånd

har bara påbörjats och de närmaste 15–20 åren kommer huvuddelen att renoveras. Det vanliga är att skyddsrum återfinns i dessa flerbostadshus. En stor del av den upprustning som krävs i dessa flerbostadshus, stambyte, fasadrenovering och liknande insatser, kan påverka skyddsrummens funktion.

Som förvaltare av fastigheter med skyddsrum är det mycket viktigt att inte oavsiktligt försämra skyddsrummens skyddsfunktion. Det är inte ovanligt att förvaltare gör ingrepp på sina fastigheter som påverkar skyddsrummen och att förvaltarna själva sedan får ta kostnaden för återställande. Syftet med denna skrift är att hjälpa ägare av skyddsrum med den dagliga förvaltningen och att ge kunskap i hur onödiga kostnader undviks.

Det finns drygt 65 000 skyddsrum i Sverige. Dessa innehåller drygt 7 000 000 skyddsrumspplatser.

1. Ansvar

Lagar och regler

MSB, Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap, som bildades 2009 är en sammanslagning av flera verk och myndigheter, däribland Räddningsverket. MSB har till uppgift att utveckla och stödja samhällets förmåga att hantera olyckor och kriser. En del av detta är att genom kontroller se till att beståndet av skyddsrum vårdas och vidmakthålls på en sådan nivå att skyddsförmågan inte försämras.

Ansvar för skyddsrum regleras i Lag (2006:545) om Skyddsrum med tillhörande Förordning (2006:638) om Skyddsrum samt SR, Skyddsrumregler, utgivna av MSB. I SR regleras bland annat hur fastighetsägare vidmakthåller skyddsrummets skyddande förmåga.

Skyddsrumregister

Sedan 2006, då dåvarande Räddningsverket fick ansvar för att sammanställa ett nationellt register över skyddsrum, kan intresserade ta del av detta register. Där kan man få information om ifall en fastighet har skyddsrum, vilket regelverk som gäller, hur många platser det är dimensionerat för, samt dess identitetsnummer.

Fastighetsägare

Ägaren till en fastighet med skyddsrum har enligt lag ansvar för att skyddsrummets upprätthålls. Detta innebär att åtgärda fel och brister i skyddsrummets funktion när det behövs.

De flesta åtgärder som kan tänkas påverka skyddsrum måste godkännas av skyddsrumssakkunnig med kvalificerad behörighet.

4 kap. Fastighetsägares och nyttjanderättshavares skyldigheter Ansvar för att underhålla skyddsrum

1 § Ägaren till en byggnad eller annan anläggning där det finns ett skyddsrum är skyldig att underhålla skyddsrummet och den utrustning som hör till skyddsrummet.

Lag (2006:545) om Skyddsrum

Certifierade produkter och personer

Enligt författningskraven i kapitel 2 ska komponenter till skyddsrum vara certifierade med avseende på tillverkning och kontroll. Certifikat ska utfärdas av ett ackrediterat certifieringsorgan.

Produkter som omfattas av certifieringskravet 8:11 är:

- Skyddsrumsdörrar
- Skyddsrumsluckor
- Igensättningar för öppningar i omslutande stomme
- Genomföringar genom omslutande stomme
- Luftslussar
- Övertrycksventiler
- Stötvågsventiler
- Filter
- Ventilationsaggregat
- Övertrycksmätare
- Monterbara pelare
- Golvbrunnar. (SR15)

I SR beskrivs krav på stommen, all den utrustning som skall finnas, luft-, el- och vattenförsörjning till skyddsrummet och skyltning mm. I regelverket framgår också att merparten av den utrustning som behövs dessutom skall produceras av företag som har certifikat, dvs tillverkningstillstånd, för respektive produkt. Företag, personer och produkter som certifierats av MSB tilldelas ett SRG-nummer (godkännandenummer för skyddsrum). Godkända produkter, personer och företag finns listade på myndighetens hemsida: www.msb.se.

Certifieringsmärket är en kvalitetsstämpel som visar att produkten och/eller företaget och dess kvalitetssystem lever upp till MSBs krav. Märket är också en förutsättning för att produkten skall få användas i skyddsrum.

SRG
SRG737

Görs inte arbetet rätt från början riskerar du att få göra om stora delar för att återställa skyddsrumsfunktionen – på egen bekostnad.

Första steget: Kontakta sakkunnig

Som ägare till en fastighet med skyddsrum är det två yrkeskategorier du måste känna till: Skyddsrumssakkunnig med allmän respektive kvalificerad behörighet. Båda är utbildade och certifierade av MSB och skall betraktas som myndighetens förlängda armar

- Skyddsrumssakkunnig kontakter fastighetsägaren när MSB bestämt att dennes skyddsrum skall kontrolleras eller ses till.
- Fastighetsägaren är skyldig att anlita en sakkunnig med kvalificerad behörighet om denne tänker göra någonting med fastigheten som kan påverka skyddsrummet eller dess funktion, såsom till exempel stambyten, fasadarbeten, håltagning för kablar och rör eller påbyggnad/förtätning.

Många av dessa typer av åtgärder är aktuella för många fastighetsägare just nu och även om det kan dröja tills kontrollanten knackar på, så är det klokt att kontakta sakkunnig i alla dessa fall.

Vilka regler gäller?

Skyddsrummen i Sverige har byggts enligt vid tiden gällande regelverk. Reglerna har förändrats med tiden. Detta innebär att så länge den ursprungliga utrustningen fortfarande finns och fungerar så anses det ge en fullgod skyddsrumsfunktion. Om det däremot saknas något, något har slutat fungera eller ingrepp gjorts, så krävs det normalt att åtgärder görs enligt nu gällande regler.

6 kap. Ersättning

2 § Den som är skyldig att underhålla ett skyddsrum har rätt till skälig ersättning av staten för sina kostnader. Detsamma gäller den som vidtagit åtgärder som anges i 4 kap. 2 §. Ersättning lämnas dock inte för åtgärder som har föranletts av att ägaren eftersatt underhållet av skyddsrummet, gjort otillåtna ingrepp i det eller på annat sätt varit försumlig.

Lag (2006:545) om Skyddsrum

2. Skyddsrum till vardags

Utrymmen som utgör skyddsrum får lov att användas till annat i fredstid. I skyddsrummet skall lufttemperaturen kunna hållas på minst 5°C och skyddsrummet skall kunna ställas i ordning på mindre än två dygn. Ingenting av det som till vardags förvaras i skyddsrummen får väga mer än 60 kg om det skall flyttas i samband med att skyddsrummet skall tas i bruk.

Om du som fastighetsägare vill byta användningsområde är det också viktigt att tänka på att det kan komma att behövas ändringar på iordningställandet. Den utrustning som hör till skyddsrumsfunktionen, men som inte är monterad i fredstid skall förvaras i ett skyddsrumsförråd. Detta bör vara insynskyddat. Det skall enligt reglerna vara låst, torrt, ventilerat och uppvärmt till minst 5°C. Har fastigheten mer än ett skyddsrum skall det enligt gällande regler finnas ett förråd till varje, så att utrustningen till respektive rum kan hållas isär. Det bör också vara så pass stort att det går att hålla en viss ordning och reda så utrustningen går lätt att hitta.

Fastighetsägarens rutiner

Det som löpande bör kontrolleras är att förråden är låsta och att inget av den fast monterade utrustningen i skyddsrummen försvunnit. Några gånger per år bör dessutom alla gångjärn och låsmekanismer på dörrar och luckor samt golvbrunnar smörjas upp och funktionen kontrolleras. I samband med detta kan det också vara lämpligt att dessutom gå in i förråden för att säkerställa att ingen obehörig varit där och att all utrustning fortfarande finns på plats. Även i förrådet kan det finnas saker att smörja, t.ex. gängor på pelare och andra rörliga delar. I de fall flagnande färg eller rostangrepp upptäcks på plåt detaljer bör detta åtgärdas så snart som möjligt.

9:12: Underhållet av skyddsrummet skall vara fortlöpande. Förutom normal fastighetstillsyn innebär detta att en mer omfattande genomgång av själva skyddsrumsfunktionen sker av ägaren minst en gång per år.

SR 15

Skyldighet att återställa om något saknas

Om det upptäcks fel eller brister vid det löpande underhållet är fastighetsägaren skyldig att rätta till detta omedelbart, antingen genom införskaffande av ny utrustning eller genom att följa de åtgärdsexempel som finns i regelverket. Skyddsprodukter har det mesta som behövs i lager och har dessutom lång erfarenhet av att tillverka detaljer.

Praktiska tips

- **Tips 1:** Kapa inte av expander som sticker ut från väggarna. Det finns i de flesta skyddsrum expanderbultar monterade i väggarna, för att sådant som toalettutrymmen, fläktstativ och dylikt skall kunna monteras med hjälp av enbart skiftnyckel i händelse av att skyddsrummet skall iordningställas. Låt dessa sitta kvar...
- **Tips 2:** Släng ingenting utan att kontrollera om det kan tänkas tillhöra skyddsrummets utrustning.
- **Tips 3:** Gör inga hål i skyddsrummets stomme utan att kontrollera med regelverk och/eller sakkunnig.
- **Tips 4:** Låt alla dörrar hänga kvar på sin plats. Om ni bygger in dörren i öppet läge, gör det så att den med enkla handgrepp kan tas bort. Dörrens funktion, både stängningsbarhet och täthet, ingår i skyddsrumskontrollen.
- **Tips 5:** Håll koll på nycklar till förråd och dylikt.
- **Tips 6:** Gör inga som helst ingrepp på dörrar, luckor eller karmar till dessa, inte ens för att sätta upp lås.
- **Tips 7:** Om du undrar om någonting som gäller ditt skyddsrum – ring Skyddsprodukter 040-94 40 30, www.skyddsrum.eu

Det mesta av standardprodukter och lös utrustning som skall finnas i skyddsrum har vi på hyllan, snabbt och enkelt tillgängligt för dig.

Luftmängdsmätare

Uteluftkanal med stötvågsventil

Skylltar och dekaler

Toalett- och vattenkärll

Grundutrustning enligt SR

3. Besiktning

Vid en skyddsrumstillsyn kontrolleras endast ett antal utvalda detaljer och registeruppgifter i det aktuella skyddsrummet. Fullständig kontroll görs först vid s.k. skyddsrumskontroll. Tillsynen görs som en förhandskontroll av skyddsrum som senare kommer att bli föremål för en fullständig kontroll. Genom detta förfarande hålls besöksfrekvensen för skyddsrumsbeståndet vid en relativt hög nivå och väsentliga uppgifter i skyddsrumregistret blir uppdaterade. Tillsynen ger underlag för hur angelägen en fullständig kontroll är för det aktuella skyddsrummet.

MSBs "Handbok för kontroll av skyddsrum"

I slutet av varje år fattar MSB beslut om vilka skyddsrum som skall kontrolleras under nästkommande år. Intentionen är att varje skyddsrum skall besökas ungefär vart tionde år. Tidigare har detta enbart gjorts genom fullständiga kontroller, men sedan 2009 har myndigheten dessutom infört "Skyddsrumstillsyn". Tillsynen har en kortare checklista och infördes till viss del för att säkerställa registeruppgifter. De leder inte till föreläggande, men kan föranleda att det aktuella skyddsrummet prioriteras vid beslut om vilka skyddsrum som skall kontrolleras i en nära framtid.

Förberedelser

I samband med både tillsyn och kontroll behövs en arbetsinsats av fastighetsägaren eller dennes representant. Vid båda tillfällena gäller förstås att närvara, med nycklar till hands, så att kontrollen kan genomföras. Som förberedelse inför kontrollerna är det en fördel att själv titta igenom checklistan och säkerställa att alla kontrollpunkterna faktiskt är tillgängliga och kontrollerbara, både i själva rummet och i förrådet. Då en del av de punkter som skall kontrolleras kan finnas i hyresgästers källarförråd mm, bör även dessa underrättas för att säkerställa just tillgänglighet och kontrollerbarhet.

Kontrollen

Skyddsrumskontrollen kan vara ett ypperligt tillfälle till lärande, som kan användas vid det löpande underhållet och inför kontroll av andra skyddsrum i beståndet. Kontrollanten har specialistkunskaper om skyddsrum och de flesta delar naturligtvis gärna med sig. Det är dock inte kontrollanten som fattar beslut om vilka åtgärder som skall göras i skyddsrummet. Det gör MSB, utifrån den rapport kontrollanten lämnar. De meddelar sitt beslut till fastighetsägaren i form av ett föreläggande.

Föreläggande om åtgärd

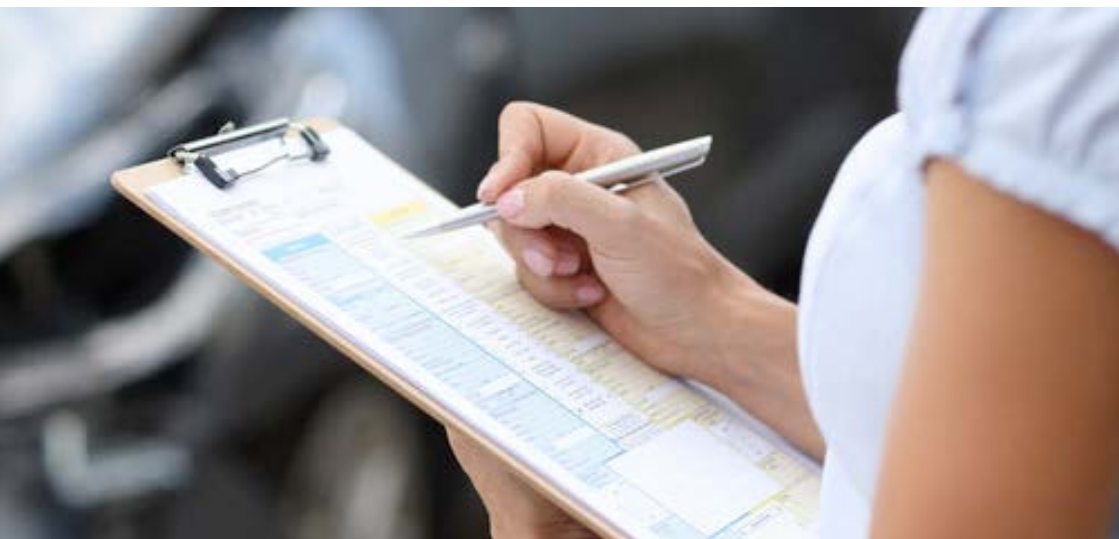
I föreläggandet finns en rubrik "Fel och åtgärder". Punkterna under denna rubrik klassificeras U eller E och talar om hur felet har uppstått och vem som därför skall betala för åtgärden som behövs.

Kontakta Skyddsprodukter

Fastighetsägaren brukar normalt få 4–6 veckor på sig att utföra arbete och införskaffa utrustning. Kontrollanten återkommer sedan för att inspektera att åtgärderna är utförda och att det är gjort enligt regelverket. Enklaste sättet att försäkra sig om godkännande vid återbesöket är att kontakta Skyddsprodukter så fort föreläggandet kommer. För att kvalitetssäkra skyddsrumskontrollerna kan det dessutom hända att en ny kontrollant kontaktar fastighetsägaren efter det att ett skyddsrum blivit godkänt. Denne skall då i princip göra om kontrollen helt och hållet och rapportera till MSB om fel hittas. Dessa kontroller leder inte till förelägganden från MSB.

Överklagande

Föreläggandet är ett myndighetsbeslut och kan överklagas. Det görs då till förvaltningsrätten. Anvisningar för överklagande finns i föreläggandet.

U E

- **U** innebär att felet beror på "bristande underhåll" och fastighetsägaren får därför själv betala för åtgärderna som behövs. I uttrycket "bristande underhåll" innefattas allt ifrån saknad utrustning till hål i väggarna och överbyggda utrymningsvägar.
- **E** innebär att felet inte beror på bristande underhåll och att staten betalar tillbaka till fastighetsägaren vad denne bevisligen har lagt ut för att åtgärda felet. Ett preliminärt ersättningsbelopp anges. Denna beteckning används oftast då utrustning helt enkelt behöver bytas ut för att den blivit för gammal.

4. Åtgärder som påverkar skyddsrum

Fastighetsägarens ansvar är att upprätthålla skyddsrumsfunktionen. Även om ett planerat projekt inte direkt berör skyddsrummet kan det påverka dess funktion.

Det bästa sättet att undvika omarbete och skenande kostnader på grund av att fel begåtts är att i ett tidigt skede rådgöra med en skyddsrumssakkunnig. I många fall är det dessutom så att intyg från skyddsrumssakkunnig faktiskt krävs.

Plan- och Bygglagen som kom 2011 hantarer skyddsrum bland annat i kap 10 angående tekniskt samråd. Lagtexten innebär att om fastigheten innehåller skyddsrum skall MSB ges tillfälle att yttra sig. Praktiskt görs detta genom att byggherren anlitar en skyddsrumssakkunnig som utifrån bygghandlingar skriver ett yttrande till byggnadsnämnden, som talar om ifall skyddsrummet berörs av projektet eller ej. **Om det berörs skall det sedermera även hållas ett skyddsrumstartmöte för de**

delar som berör skyddsrummet, lett av sakkunnig med kvalificerad behörighet.

Några exempel på projekt där sakkunnig kan behövas är:

Stambyten

I flerbostadshus som innehåller skyddsrum är det vanligt att rörinstallationer för tapp-, spill-, och dagvatten installerats genom skyddsrummets bärande delar. När dessa rör ska bytas är det viktigt att de delar som finns inom skyddsrummet byts mot godkända installationer. Även genomföringarna måste ske på godkänt sätt. I vissa fall kan det vara tänkbart att leda om installationerna utanför skyddsrummen för att inte påverka dess skyddande förmåga och möjligtvis därigenom minska kostnaderna. Skyddsprodukter i Sverige AB har länge varit det enda företaget i landet som är certifierat att tillverka avloppssystem för skyddsrum.

Felaktigt genomförd kabeldragning. Notera även den felaktiga upphängningen på ledningen ovan. Till höger, korrekt utförd ledningsdragning.

Fasadarbeten

Till skyddsrummen hör flera installationer för till- och frånluft. Dessa återfinns ofta i fasaden. Om arbete ska ske, exempelvis tilläggsisolering, är det viktigt att funktionen för dessa inte försämras.

Kabel- och rördragning

Antalet tjänster som finns tillgängliga i hemmen ökar. Många av dessa tjänster använder sig av trådad kommunikation, så som bredband, kabelteve och individuell mätning av tappvatten. Det är mycket viktigt att de genomföringar som görs i skyddsrummen sker på godkänt sätt med godkända produkter. För tapp-, spill-, och dagvattenledningar kan det ibland vara tänkbart att leda om installationerna utanför skyddsrummen för att inte påverka dess skyddande förmåga. Det kan dessutom vara ekonomiskt fördelaktigt.

De delar av fastighetens ledningssystem som på något sätt berör skyddsrum måste göras på sådant sätt att skyddsrummets skyddande förmåga inte nedsätts. Till vänster en felaktigt utförd ledningsdragning som passerar skyddsrummets vägg, till höger det korrekta sättet.

Förtätning, på- och tillbyggnader

Ett skyddsrum är dimensionerat för att klara både vapenlast och raslast vilket innebär att vid en eventuell påbyggnad av befintlig byggnad påverkas skyddsrummet av en ny raslast. En förstärkning av skyddsrummets bjälklag med balkar och pelare kan då bli nödvändig. Även anslutande in- och utrymningsvägar, t.ex. trapphus, kan påverkas vid en ombyggnad.

Tänka efter före

Det finns åtskilliga exempel på felaktiga stambyten och kabeldragningar genom skyddsrum som sammanlagt kostat miljontals kronor att rätta till i efterhand. Att låta en sakkunnig tänka till i förväg är oftast betydligt billigare. Det kan resultera i merkostnader, men kan lika gärna visa på möjligheter att göra på ett helt annat sätt än det som från början planerats.

Förvärv av fastighet

Som framgått tidigare är det fastighetsägarens ansvar att underhålla skyddsrum. Att köpa en fastighet med skyddsrum kan därför medföra kostnader som vanligtvis inte framkommer av en reguljär överlåtelsebesiktning. För att få ett bra beslutsunderlag kan det vara klokt att själv bekosta en skyddsrumsbesiktning och/eller begära pris på återställande från en erfaren skyddsrumsentreprenör. Skyddsprodukter har kontakter med entreprenörer, sakkunniga och kontrollanter över hela landet. För mindre fastigheter

är det ingen tvekan om att det kan vara avgörande i prissförhandlingar. Även som säljare kan det vara till fördel att öppet redovisa skyddsrummets status och investeringsbehov.

Avveckling av skyddsrum

Om en fastighetsägare skulle vilja avsäga sig sitt ansvar för ett skyddsrum kan denne ansöka om avveckling hos MSB. En sådan ansökan bör innehålla ett uttalande från en skyddsrumssakkunnig om rummets tekniska status och en beskrivning av fastighetsägarens motiv till avveckling. Det händer ibland att MSB bifaller en ansökan om att avveckla skyddsrum, men inte särskilt ofta. Är huset byggt efter 1945 anses stommen till skyddsrummet vara tillräckligt bra för att erbjuda erforderligt skydd vid behov. Ett av få godtagbara skäl till avveckling kan vara rivning. Kostnader för att återställa skyddsrumsfunktionen i ursprungligt skick är normalt sett inte ett sådant.

5. Checklista för stambyte

1. Någon bestämmer sig för stambyte
2. Sakkunnig tillkallas och beslutar hur åtgärden skall utföras. Skyddsrumstartmöte.
3. Någon gör en ritning
4. Sakkunnig godkänner ritning
5. Godkänd ritning sänds till Skyddsprodukter
6. Skyddsprodukter samråder med sakkunnig
7. Skyddsprodukter gör tillverkningsritning
8. Tillverkningsritning godkänns av beställare och sakkunnig
9. Skyddsprodukter tillverkar och levererar
10. Vid leverans kontaktas sakkunnig för ev leveransbesiktning
11. Entreprenör monterar
12. Sakkunnig besiktigar
13. Sakkunnig skriver sakkunnigintyg till fastighetsägaren och skickar kopia till MSB

Deras skyddsrum är ditt ansvar!

En handbok om att äga och förvalta skyddsrum

Ägaren till en fastighet med skyddsrum har enligt lag ansvar för att skyddsnivån upprätthålls. Detta innebär att åtgärda fel och brister i skyddsrummens funktion när det behövs.